

Adatok a Velencei-tóvidék madártani viszonyainak ismeretéhez. (Madárkataszter).

EZT A DOLGOZATOMAT tárgyi okokból két részre osztom: az I. részben az a célom, hogy a régiekre támaszkodva, új általános meglátásokat keressek a tónak és madarainak életében. A II. részben ennek az *első magyar madártani kataszternek* tulajdonképeni részét tárgyalom.

I.

Azok a jóhiszeműleg végrehajtott óriási arányú ármentesítések, amelyek a mult század magyar kultúrmunkásságának egyik főirányát adták, — most utóhatásaikban lemérve, sok tekintetben nem felelnek meg a hozzájuk fűzött várakozásoknak. Még a ma divatos és mindenben uralkodó gazdasági szempont sem találhat hiánytalan kielégülést a lecsapolások eredményeiben. Lehetnek ezek a munkálatok mérnökiileg nagyon szépek, — a lényeg az, hogy az Alföld talajvizrendszerének megváltoztatása következtében hatalmas területek váltak még használhatatlanabbá. Amíg ugyanis a korábbi állapot hal- és vadbősége számtalan embernek adott megélhetést, — most ezek a területek hallgatók és némák a szik fehér izzásában.

De ahogyan a gazdasági érdekek nem nyertek el mindent, — úgy a tudományos törekvések csaknem mindent elvesztettek az *őstermészetnek* és a *kulturának* ebben a halálos birkózásában. Amennyire az idejében végzett népeleti, természettudományi és egyéb kutatásokból kiviláglik, itt egy merőben ősi világ süllyedt el visszavonhatatlanul, ma már romantikusnak látszó ősfoglalkozású és ősi veretű halászó magyarsággal s egy felmérhetetlen becsú vizimadárvilággal együtt.

Mivel ezeket a tényeket megmásítani nem lehet, a különböző irányú tudományos kutatások olyan területeket vettek célba, amelyek valamely oknál fogva, többé-kevésbé megőrizték eredeti állapotukat. Itt elsősorban a megmaradt *tóvidékek* és a velük kapcsolatos madártani irányú vizsgálódások fognak érdekelni

bennünket. E tóvidékek közül jelentőségében egyre emelkedik a magyar ornitológiai kutatások klasszikus területe: a *Velencei-tóvidék*.

De tévedés volna azt hinni, hogy a Velencei-tóvidék jelentősége kizárólag ilyen relatív értelemben tudott megnőni. A tóvidék földrajzi helyzeténél fogva mindig is önálló életet élt és történetileg is végigkísérhető szerves társadalmának és nagyságának váltakozása. Ennek részletezése most nem célom. Ami azonban a mai magyar tóságoknak (Kisbalaton, Fertő, Hanság, Velencei-tó stb.) *közös jelentőséget* ad, az már a lecsapolások következménye.

Mert az élőlények és a víz ősi soron rokonok. Ahol az ember és állat a vizet elvesztette, ott egyúttal az ősi életforma is veszendőbe ment. Ahol azonban ma még nagyobb egységben van meg a víz, ott észrevehető, hogy a víz jelenléte valahogy megőrzi az ősi állapotokat. Tudjuk hogy a tó hátán élő magyarság életmegnyilvánulásainak ősi szabásánál fogva néprajzilag ma is legérdekesebb rétege népünknek. A madaraknál sem vagyunk másképen! *A madarak társadalmában is a víziszárnyasok képviselik az ősi testalkatot és életformát.* A vízi madaraknál nincs meg az alkalmazkodásnak az a képessége, amellyel más fajok — a kultúrfajok — lassan-lassan átváltják magukat a változott viszonyokhoz. Ha nincs víz, eltűnik a madár. Hogy hová? Egyenlőre átcsoportosul más vidékre. Ilyenkor lép ki egy-egy ország madárfaunájából. Hazánkban ez az eset sokszorosan megtörtént. A különféle *hattyuk, gődények, darvak* több más társukkal együtt még nem is olyan régen, fészkeltek Magyarországon, de a lecsapolt ősmocsarakkal együtt örökre eltűntek.

A mai magyar tóvidékeknek tehát madártani szempontból az a jelentőségük, hogy a lecsapolások révén hontalanná lett hajdani gazdag madárvilágunk romjainak *menedéket* nyújtanak. És ebből a szempontból a Velencei-tóvidék valósággal magasabbrendű kultúrmisszió teljesítésére hivatott. Mert ma már nemcsak az ármentesített területek nagysága, hanem a természeti emlékek kihatított ősterületek — *rezervátumok* — száma is fémjelzi az egyes országok kultúráját.

A Velencei-tóvidék ma még nem védett terület, bár voltak és vannak e téren pártfogói. A múltban még kevésbé volt az. Van azonban a Velencei-tósnak egy hatalmas védője: maga a tó. Halban és vízi vadban való bősége, valamint tekintélyes és jóminőségű nádtermése mindig leszerelte a teljes lecsapolására irányuló törekvéseket. A Velencei-tó létezése tehát a mindennél erősebb gazdasági érdekeken nyugszik, amelyeket hathatósan egészítenek ki a balneológiai törekvések és a magasabb kultúra

ismérvét hordozó régészeti, néprajzi, vízrajzi és madártani kutatások szükségessége.

Nem mintha például az ornitológiai buvárokodásokban eddig is hiány lett volna. De a viszonyok élnek és így változásoknak vannak alávetve, amelyeket időnkint rögzíteni kell. Ezért vált időszerűvé a Velencei-tóvidék új *madártani felvétele (kataszter)*, amely párhuzamosan halad a Székesfehérvári Múzeumnak a tó környékére vonatkozó régészeti, néprajzi vizsgálataival, valamint más intézetek és egyesületek balneologiai, hidrográfiai, geologiai stb. kutatásaival.

* * *

Már elől említettem, hogy a Velencei-tóvidék a magyar madártani vizsgálódások klasszikus területe. További fejtegetéseim most már ezen a síkon fognak mozogni. Vázlatosan a *historiát* is célszerűnek látszik egybeállítanom a *rendelkezésemre álló* irodalmi adatok alapján. — Talán az első, aki a Velencei-tavat ornitológus szemmel nézte, *Grossinger B. J.* volt, az első magyar összefoglaló madártan szerzője. Ő így ír: „Midőn 1754-ben körüljártam a pákozdi, mások által velenceinek, vagy Kis-Balatonnak nevezett tavat, nem csekély csodálkozással néztem a madárfajokat, amelyek szeptemberben ott éltek. *Volt ott 100.000 madár is!* Különféle récék, ludak, hattyúk, búvárok, kanalas gémekek, gödények, sirályok, buvárrécek, szárcsák, a parton pedig gémekek, darvak, székicsérek, szalonkák, bibickek.“

Grossinger után hosszú űr következett, amely alatt csak térképezők és később néhány madárpreparátor (az osztrák *id. Hodek és Natterer*, a székesfehérvári *Szikla Gábor*) járt itt.

Ezután következett *Chernel István* korszakalkotó fellépése a XIX. század utolsó két évtizedében. A nagy magyar ornitológus-triász (Herman—Chernel—Madarász) tagja volt s élete főművének: „*Magyarország Madarai*“ c. munkájának különösen a vízi és nádi madarakra vonatkozó adatait és ismereteit jelentős mértékben a Velencei-tóvidéken szerezte meg. Éveket töltött Velencén bőkezű rokonainál, a *Meszleny*-családnál és szakadatlanul a tavat járva, gyűjtötte megfigyeléseit. Ő és *Herman Ottó* hozták le 1891. májusában a budapesti második nemzetközi ornitológiai kongresszus egy díszes csoportját (*Homeyer, lovag Tschusi, Othmar Reiser stb.*), akik a tavat bevezették a *világirdalomba*. Az egyik résztvevő, a bécsi *Josef Talsky*, később megemlékezett erről a velencei kirándulásról. Rövid leírása azonban műkedvelő jellegű; inkább érzelmi és hangulati benyomások vezérlik.

Abból az iskolából, amelyet Chernel István teremtett velencei-tavi működésével, a XX. század elején kitűnő új erők nőttek ki.

Az egyik a fejérmegyei *kenessei Kenessey László*, aki *Károly János*: „*Fehérvármegye története*“ című hatalmas munkájának a Velencei-tóra vonatkozó madártani leírását állította össze. Mivel adatainál nem mindig alkalmazott kritikát, leírása szakszempontból vesztít értékéből. Így például szerinte a „gojzer“ fészkel a tó környékén, mert júniusban „vezetgeti fiait.“ Ez a közvetett bizonyíték azonban nem állja ki a tudományos kritikát. *A nagy póling (Numenius arquatus. L.) hazánkban való fészkelésének első tudományos bebizonyítása a másik fejérmegyei kutatónak, Radetzky Dezsőnek sikerült a fejérmegyei Sárréten 1928-ban.* Szintén sokat foglalkozott a Velencei-tóvidékkel. Az a 30 esztendő, amelyet a tónak áldozott, annak jelenlegi legjobb ismerőjévé tette. Az ő érdeme, hogy a *Magyar Ornithologusok Szövetsége* madártani megfigyelőállomást létesített *Dinnyésen*, a tó madáréletének gyújtópontjában. Innen végezte újabb megfigyeléseit, amelyek a madárállományban beálló változásokra és az oológiai viszonyokra vonatkoznak. Az ő gondolata volt, hogy a jelenlegi magyar madárállományt madárkataszterekben kell fel dolgozni, amelyet a Velencei-tóvidék esetében útmutatásai alapján, kutatásaiban 15 év óta társa — szerény személyem — közöl ennek a dolgozatnak alakjában.

A tó ornitológiai irányú történetéhez tartoznak még a *Magyar Királyi Madártani Intézet* és a *Magyar Ornithologusok Szövetsége* munkatársainak, valamint a különféle nemzetek tudós képviselőinek kiszállásai és gyűjtései. Mindezen kutatások alapján a múltban néhány fontos faunisztikai, fenológiai és oológiai probléma is eldőlt a Velencei-tóvidéken. Hogy néhány esetet kiragadjak: a *káspi csér* (*Sterna caspia*. Pall) egyetlen magyarországi példányát itt lőtték 1889 ápr. 28-án. Itt találták meg a *kékcőrű réce* (*Erisimatura leucocephala*. Scop.) és a *csíkosfejű nádiposzáta* (*Acrocephalus aquaticus*. Gm.) *első magyar* fészkeljait is.

Áttérve a tó jelenlegi madártani viszonyainak ismertetésére, előzőleg bemutatom azt az általános felosztást, amely megfelel a természeti viszonyoknak és a tóra vonatkozó további ornitológiai kutatások *módszeres* egységeiül szolgálhat.

Eszerint a Velencei-tóvidék fogalma alá a következő hármas élettér-egység tartozik: 1) maga a *tulajdonképeni tó*, 2) a *Nádas-tó*, vagy „*alsó förtő*“, amellyel a Velencei-tó 1861 előtt még összefüggésben volt, 3) a tavat az északkeleti oldal kivételével körülölelő *rétségek*.

Ez a hármas tagolás önként adódik a térszin, a növényzet és a faunák jellegének különbözőségéből. A térszin szempontjából ugyanis három nivót lehet megkülönböztetni: a tó körüli rétségek szintjét, amely délen kapcsolódik a Nádas-tó medre

által képviselt alacsonyabb szinthez, végül a legalsóbb nivó magának a Velencei-tónak fenékszine, mint a pannón-föld pliocén táblaságának egyik süllyedésterülete. Ez a hármas szint a vizeloszlás különbözőségénél fogva egymástól többé-kevésbé eltérő növény és állatvilág kialakulására vezetett s így a Velencei-tóvidék e hármas életterületét *tájéki* értelemben is jól jellemzi. Mindamellet a hármas terület *bioszociológiailag* egymást kiegészíti s egy magasabbrendű egységet alkot, amelynek ősi tájtypus-jellege élesen domborodik ki a *Velencei-hegység* és a *Mezőföld* által alkotott tágabb környezetből.

Talán nem is kell említenem, hogy egyetemes jelentőségénél fogva a Velencei-tóvidék legfontosabb egysége maga a *tulajdonképeni tó*. Ez a remek madártani terület minden szakembernek teljes elismerését vivta ki, nem szólva az amatőrök szent túlásairól.

Madártani szempontból a tó két részre oszlik: délnyugati és északkeleti részre, melyek a továbbiakban helyi elnevezéssel *pákozdi sarok* (D. Ny.), illetve *velencei sarok* (É. K.) néven fog-nak szerepelni. Ennek a felosztásnak alapját a két pólus víz-összetételének kémiailag eltérő volta adja, amely a vegetáció mértékében tájképilag is szembetűnik. A víz összetételére nézve pontos kimutatások jelentek meg, amelyeknek csak végső eredménye érdekel jelenleg bennünket, ez pedig az, hogy a velencei sarok *inkább kénes* és oxigénben szegény, a pákozdi sarok *inkább vasas* és oxigéndús. Első sorban ez az adottság szabja meg az ornitológiailag is oly fontos *nádnak* és a hozzá asszociálódott növénytársaságoknak kiterjedését s innen van, hogy a két sarok egymástól teljesen különböző két *életteret* nyújt a madarak számára.

A pákozdi sarokban, amely az irodalomban a nem mindig helyes „*Dinnyés*“ helymegjelölés alatt szerepel, a nádas kb. a tó $\frac{1}{4}$ -ét elfoglaló összefüggő egészet alkot és a legvadabb „csuhis“ ingó láp hazája. Itt vannak a legalkalmasabb fészkelő helyek és a legjobb buvóhelyek. Itt fészkelnek a különféle gémekek, a ludak, szárcsák, no és az énekesek népes családjai. Úgyhogy az egyedek és fajok számát tekintve, a pákozdi sarok felülmulja a velenceit, ahol kevés faj nagy individuumszámban él. (Sirályok, vöcskők.) Ennek az egyenlőtlen helyzetnek okait vizsgálva, az a megállapítás szűrődhetik le, hogy — legalább is a Velencei-tó esetében — *valamely madárfajnak egy bizonyos területen való megtelepedésében nem a táplálék közelléte, vagy a vízállás magas volta, hanem a fészkelésre technikailag és környezetileg alkalmas hely a döntő*. A tápláló területek mindkét saroktól egyformán messzebb vannak, mégis a pákozdi sarok gazdagabb életű, mert fejlettebb a növényvilág s így jobbak a fészekalkalmatosságok. Mert a madár

élethelye (biotop) nem egyesítheti az összes életfeltételeket — szűkebb helyen. Ez túljó volna. Azonban a madárnak a maga nagy mozgékonyásával módjában áll *biotopját* addig kiterjeszteni, hogy egyéni és fajfenntartó törekvései kárt ne szenvedjenek. Ha tehát a fészkelési hely megfelel az illető madárfajnak, sőt az esetleg speciálisan kialakult „*fészkelési gyakorlat*“-nak, akkor mindegy, hogy a táplálótérület milyen messze van.

Ezt a megállapítást legjobban a sirályok és gémeek élete igazolja a Velencei-tavon. Ha például a sirályok, — amelyek évtizedek óta csak a velencei sarokban élnek — pusztán arra az élelemre számíthatnának, amelyet a sirálytelep közel-környezete nyújthat, már kipusztultak volna itt. Ezzel szemben tény, hogy szerte az *egész tóság* területén kóborolnak, keresgélnek és még a székesfehérvári *Sóstóra* is eljutnak (kb. 11 km. D. Ny.). A gémeek is nagy utat tesznek meg azért, hogy a pákozdi sarokban levő *kolóniájuktól* délre (5—6 km.) elterülő *Nádas tóra* járnak táplálkozni. Mindezek ellenére mindkét csoport erősen ragaszkodik fészkelési helyéhez annak jeléül, hogy életberendezésüket *megoldottnak* tekintik ilyen formában is. Ami viszont nem volna lehetséges a már hangoztatott bioszociológiai egy-ség nélkül.

Bár az előbbieken már érintettem a velencei sarkot, most külön is foglalkozom vele, felosztásom szerint a tő második életerével. Tudjuk már, hogy a víz itt a nádra kedvezőtlen: kén-tartalmú s így ennek a résznek tájképe és benépesülése más jellegű. A *pusztuló nádas világa ez*. Nád itt is nagy területen él, de zártsága felbomlott, kisebb-nagyobb foltokat alkot, amelyek sajátságosan kerekded formájúak. Ez a pusztuló nádvilág évtizedek óta klasszikus fészkelő telepe a tó nevezetességeinek: a a sirályoknak. A sirálytelep, mint mágnes vonzza a maga körébe a vöcsköket, barna rétihéjakat. A vöcskők bíznak a hangos sirálynép védelmező erejében, azért vegyülnek itt el saját telepeket alkotva a telepben. A ragadozó barna réti héja pedig felsőbb- és alsóbbrendű gerinces társaival mindkét csoport tojásaiból, fiókáiból óriási sápot húz. Mivel a vöcskők és héják fészkelési igénye nem különleges, itt tanyázásuk a védelem hitében, illetve a ragadozó életmódban kielégítő magyarázatot lel. Más a helyzet a sirályoknál, ez „*elsődleges*“ csoportnál. Rájuk nézve a vöcskők közömbösek, de a héják károsak. Mégis évtizedek óta a velencei sarokban van kolóniájuk. Vajjon miért?! Megpróbálom megokolni.

Az ok összefügg a pusztuló nád *megjelenési formájával* és a rajta kialakult *fészkelési technikával*. A nád pusztulásában ugyanis több fokozatot lehet megkülönböztetni. Már az utolsó fokozat egyike, amikor a nád olyan csenevész, hogy a vízszin fölé mind-

össze néhány deciméternyire nő. Ezt télen nem érdemes levágni. A tavaszi szelek a nádvágásból maradt törmeléket a víz felületén magukkal sodorják addig, míg a fésűmódra kiálló cse-nevész nád, mint egy szűrő fel nem fogja a hordalékot. Így ezek nagy területeken felhalmozódnak. A régi nád levágva, — az új nád még seholl! — amikor a sirályok április közepe felé már fészkelni kezdenek. Egy kis védelem is kell, biztos alap is kell. Ezt *jelenleg* az egész tavon csak itt, a törmelékes pusztuló nád adhatja meg. *Tehát itt fészkelnek.*

Fészkelési gyakorlatuk is ezekkel az adottságokkal számol s így eltér az irodalomban szélteben elterjedt általánosító leírástól, amely szerint „a nádat egyes helyeken letördeli, a víz fölé hajtogatja s erre száraz nádszálakból kúpalakú fészket épít.“ *A Velencei-tóra vonatkozólag ez nem áll.* Itt a helyzet az, hogy a cse-nevész nád árnyékában meghuzódva, a nádtörmeléket fészkeké képezi ki, kor és képesség szerint különböző tetszetőséggel. Természetesen ez csak korai, *típusos* fészkeknél van így, a későbbiek egyénileg és a szükséghez képest *kevert* technikával készülnek.

Amire a sirályok fészkelésével kapcsolatban még rá kell mutatnom, az a *vízállás* kérdése. Egy madártani író találóan világít rá, hogy a magas vízállás — ellentétben a közfelfogással — nem kedvező a madárvilágra. A vízállás növekedése ugyanis el-tünteteti a vízből kiálló fészkelőfelületek nagy részét s ezáltal a fészkelést azon a helyen és abban az évben lehetetlenné teszi. A Velencei-tavon is többször előáll ez a helyzet s ez egyik oka a sirálytelep feltagolódásának, valamint a fészkelés helyében mutatkozó évenkénti ingadozásnak.

A Velencei-tónak ez a két, részletesebben jellemzett élet-tere — a pákozdi és velencei sarok — között terül el a tó legnagyobb része, amely azonban madártani szempontból külön jellegzetességet nem mutat. A nagy tisztásoknak ez a vidéke a bukó-, úszó madarak, valamint a mindig nagy számban jelenlévő idegen szárnyasok nappali tartózkodó helye és vadászterülete. A két sarokkal hosszú *nádsávok* kapcsolják össze, ezek inkább a *Velencei-hegység* felőli tóvonalat kísérik. Tájékpíleg új és friss ez a sajátos szépségű tókép. Ezzel a megállapítással egyúttal el is hagyjuk a Velencei-tóvidék *hármás életterületének* leggazdagabbját, a tulajdonképeni tavat.

Már a gémelek táplálkozási viszonyainál említettem a Nádas tavat, helyi néven „*alsó förtő*“-t, amely a Velencei-tóvidék második egysége. Ennek jelentőségét abban látom, hogy még mindig tekintélyes kiterjedésével és buja növényzetével a Velencei-tó *előszállásának* tekinthető, másrészt különösen a már említett gémelek, azonkívül a kacsák és ritka fajú vízimadarak tápláló területe.

A vadászatok idején pedig a nagy tórol sikeresen elmenekült szárnyasok száza találnak itt jó buvóhelyre. Azzal kapcsolatban pedig, hogy a *Budapest—balatoni* új műút a tóhoz tartozó déli és délnyugati rétségeket átszeli, az új és zavaró helyzet elé állított rétségi lakók — különösen cankók, bibicek, sárga billegetők — a védettebb Nádas-tó környékére települtek át. Kár viszont, hogy a fészkek itt a disznócsordák túrásaitól, a madarak pedig *kis kaliberű* vadászok lögyakorlataitól sokat szenvednek. Jelentősége azonban madártani szempontból emelkedik, mert túlélve egy kevésbé sikerült lecsapolás (1892.) *teherátelét* — mocsarasodni kezd s így újra ösztönzést ad eléggé úgysem ismert madárvilágának kutatására.

A Nádas-tó, amely 1861 előtt még összefüggött a Velencei tóval, még ma is erős kapcsolatot tart fenn a Velencei-tóval. A két rokon tófelület e bioszociológiai kapcsolataiban rejlő energiáira nagy szüksége van a Velencei-tóvidék harmadik nagy életszinterének, a tavat ölelő *régi világnak*. A kaszálóknak, posványoknak, szántóföldeknek, legelőknak, — árkoknak, hidaknak, tanyáknak, parcelláknak, — vasutaknak, műutaknak és községeknek színes és sokrétű világa ez. Természetes hogy jelenleg ez a terület képviseli a legerősebb *surlódási felületet* a kultúra és az eredeti állapot között. Itt látjuk a legnagyobb ellentétet: rohanó autótól meg nem ijedő pajzsos cankók, gólyák, bibicek, sirályok, ludak, récék békés nyári legelését. De ez csak látszat! *Fészkelésre* egyre kevesebb faj marad vissza ezen a területen. Szerencsére, a jó öreg „alsó förtő“ és a Velencei-tó még otthont nyújthat a menekülőknak. Helyüket a *kultúrfajok* (hantmadár, barázdabillegető, búbos pacsirta stb.) veszik át.

* * *

A Velencei-tóvidékről eddig elmondottak általános keretét alkották a *tulajdonképeni madárkataszternek*, amelynek értelme az ezután következőkből még jobban kiviláglik.

II.

A Velencei-tóvidék hármás életterületének gócpontjában áll őrt a Magyar Ornithologusok Szövetsége „*gróf Klebelsberg Kunó*“ madárvártája. Az innen kiinduló megfigyelésekből és vizsgálatokból kitűnt, hogy a Velencei-tóvidék madárállományában olyan *eltolódások* következtek be, amelyek a Velencei-tóvidék régebbi irodalmában lefektetett helyzetet *ma már* nem fedik. Így pl. jelenleg nem honos itt a *székicsér* (*Glareola pratincola*. L.), *kékcőrű réce* (*Erismatura leucocephala*. Scop.), *vörösnyakú vöcsök* (*Podiceps griseigena*. Bodd.), — viszont a

nagy kócsag (*Egretta alba*. L.) megtelepedett 1936-ban. Ezeket a faunisztikai mozgólódásokat kísérik az állományban beálló nagy változások. Nincs itt már 10.000 sirály, megszámlálhatatlan szárcsa és különösen vöcskők száma ijesztően fogy, — viszont a kisebb nádi énekesek hatalmasan előretörték.

Ezek a tapasztalatok tették szükségessé a Velencei-tóvidéken fészkelők madártani felvételét, amely egyúttal kísérlet és minta az egész ország mai madártani viszonyainak lerögzítésére. *A munkarend a következő: adva van egy jellegzetes tájegység, mondjuk a Bakony, Vértes, Mezőföld, Hanyáság, a pest-megyei homok és szikvilág stb. Kutatni ezeken a helyeken a biztos fészkelők megközelítő számát és pontosabb helyét, egybevetve a megfelelő irodalommal, a fellelhető vagy vonatkozó madár- és tojásgyűjteményekkel. Megrajzolni az illető vidék ornitológiai vonatkozású történetét és az egészet általános összefoglaló helyi képbe illeszteni.* Idővel, ha ezek a madárkataszterek elkészülnének, előtűnik lenne az egész ország mai madártani alkata a tájakban. Az összehasonlító vizsgálatok folyamán esetleg nagyon fontos és eddig fel nem ismert törvényszerűségek válnának nyilvánvalóvá, amelyek egyes körülményekre idejében felhívnák figyelmünket. A jövő kutatói pedig nem állanának sokszor olyan tanácstalanul, mint az a hősi nemzedék, amely a XIX. század utolsó évtizedeitől kezdve, oly fáradtsággal tudta csak a hiányos adatokból felépíteni a tudományos magyar ornitológiát.

Ez volna tehát általában a *madárkataszter értelme és célja*. Most pedig következék a tulajdonképeni kataszter, amelyet *ezuton vezeték be a magyar madártani irodalomba*. Radetzky Dezső — édesapám — 30 éves ornitológiai tapasztalatai és hatalmas tojásgyűjteményének tárháza volt útmutatóm és forrássom, amelyhez a magam részéről a lehetségszabta irodalmi kutatásokkal és 15 ornitológiai esztendő igyekezetével járulok.

A neveknél a kettős nomenklaturát használom, zárójelben a magyar névvel. Így megértetem magam a szakemberekkel is, de még fokozottabban közönségünk madárkedvelő autodidakta rétegével.

Az utolsó öt év (1931—1936) átlagát véve alapul, a jelen időkben a Velencei-tóvidék hármás életterületén megközelítő számbecslés szerint a különböző helyeken a következő fajok fészkelnek :

1. *Podiceps cristatus*. L Szórványosan az egész tavon fészkel, de különösen a már említett (Búbos vöcsök.) körülmények között a velencei sarokban levő sirálytelep közelében. Átvonuláskor számuk megkétszereződik. Az itt maradt fészkelők száma 50—60 pár.

2. *Podiceps nigricollis*. Brehm. A tavon régebben elég gyakori volt, számuk mostanában évről-évre fogy. Chernel István, aki a tavat a *vöcskők locus classicusának* nevezte az akkori állapotok szerint, most ugyancsak csodálkozhatna. Az ittmaradt költőpárok száma átlagosan 15 párba tehető, amelyek szintén a velencei sarok sirályfészkei között helyeződnek el. Vonuláskor 100–150 darabot is megfigyelhetünk.

3. *Podiceps nigricans*. Scop. Vonulás alkalmával elég gyakori. (Kis vöcsök.) Mindenütt előbukkan ez a „gom-bóc bujár”. Fészkelésre a sekélyebb vizű tórészeket keresi fel, így a *sukorói* zombékos részeket mintegy 10–12 párban.

4. *Larus ridibundus*. L. A legnagyobb tömegben előforduló (Dankasirály.) fészkelő a Velencei-tavon. A fészkelő párok száma 400–500 körül van. Az I. részben már elmondottakhoz itt annyit teszek hozzá, hogy jelenleg 5–6 kolóniában csoportosulnak és csak a velencei sarokban fészkelnek, míg más években *Gárdony* község magasságában is volt telepük, sőt volt rá eset, hogy a Nádas-tavon is volt 1–2 kisebb kolóniájuk. Számuk ingadozó. Néha ijesztően sok, máskor megdöbbentően kevés. Ezt mindenesetre a vonulást kísérő időjárás is szabályozhatja.

5. *Hydrochelidon nigra*. L. Elég közönséges és minden évben fészkelő faj a Velencei-tavon. (Kormos szerkő) Ott, ahol a vihar a kákát gyökerestül forgatja fel és hajtja a nagy tisztások szélére, ezeken a helyeken megtalálhatjuk fészket. Sokszor a „hajó” csapások veszélyeztetett utaira is rakja fészket. A fészkelők száma 80–100 pár lehet.

6. *Nyroca ferina*. L. Számuk fogyóban van. Fészkelésre alig (Barátréce.) 1–2 pár marad vissza a tó melléki kaszálókban.

7. *Nyroca ferruginea*. Gm. Ez a legelterjedtebb récefaj a vidéken. Szórványosan mindenütt fészkel a tavon. Hozzávetőlegesen 50–60 párban. (Cigányréce)

8. *Anas boschas*. L. Ez a faj évről-évre fogy. A fészkelés (Tökésréce.) alkalmával alig találkozunk vele. Az itt fészkelők számát 8–10 párba becsülhetjük.

9. *Anas strepera*. L. Elég ritka jelenség a tavon, de 8–10 (Kendermagos réce.) párban bizonyára fészkel, a tó melletti kaszálókban is.

10. *Anas querquedula*. L. A vonulásban igen gyakori, de (Böjti réce.) fészkelésre alig néhány pár marad vissza a tó melléki kaszálókban.

11. *Anser ferus*. Bechst. Magyarországon már kevés helyen (Nyári lud.) fészkel s így a tó nevezetessége.

Itt a fészkelők száma (40—50 pár) gyarapodik annak ellenére, hogy fészkeiket fosztogatják és a kis libákat összefogdossák. Azok sorába tartozik, amelyekért érdemes a pákozdi és velencei sarkot *védelett területté* nyilvánítani, amint ezt *Radetzky Dezső* a tó térképén megrajzolta. Fészkelő helyük a pákozdi sarok.

12. *Vanellus capella. Schaeff.* Vonulás alkalmával nagy tömegben mutatkozik, de sajnos a legújabbban történt csatornamélyítések annyira leszippantják a mocsaras réteket, hogy számuk ennek következtében is ijesztően fogy. Az új műút az utolsó párokat is elzavarja arról a sávról, amely a tó déli vonala és a „Déli Vasút“ pályatestje között terül el. Újabbán megtaláltuk őket a *Pákozdi* felé vezető út rétségein, a leégett nádgyár környékén. Számuk általánosan 15 fészkelő pár lehet.

13. *Totanus calidris. L.* Ennek sorsa hasonló az előbbiéhez, (Vöröslábú cankó.) de még kényesebb madár lévén, alig 5—6 párban fészkel a rétségeken.

14. *Gallinago gallinaria. O. F. Müll.* Vonuláskor a többi (Középső sárszalonka) sárszalonka fajokkal nagy számban jelennek meg az „alsó förtő“-n; néhány pár fészkelésre is itt marad, mert egész tavaszon lehet hallani „bégetésüket.“

15. *Rallus aquaticus. L.* Nem közönségesen megfigyelhető (Guvat.) madár a tavon, de szorgos kutatással a „csuhis“ sásos-zsombékos mocsarakban 8—10 párban fészkelve találhatjuk.

16. *Cerex pratensis. Bechst.* Az előbbi fajtánál sokkal ritkább. (Haris.) Szavát alig hallani. Ez a mocsárjelleg mintha nem neki való volna, ahogy az említett középső sárszalonkának sem felel meg egészen. Néhány párban alapít csak családot.

17. *Ortygometra porzana. L.* Vonulásban elég gyakori és (Pettyes vizicsibe) egész évadban a tó sekélyebb részeiben tanyázik. Sajátságos, hogy újabb időben (1934.) alig bukkanhatunk fészkeire. (7—8 pár.)

18. *Ortygometra parva. Scop.* Ez a csibefaj egyik büszkesége a tónak. Elég tekintélyes számban fészkel (80—100 pár) a tó elhagyott részein, ahol „avas nád“ bőven van. Számuk állandó jellegű.

19. *Ortygometra pusilla. Pall.* A bár ritkán, de megtalálható (Törpe vizicsibe.) fészkeljáról lehet megkülönböztetni az előbbi fajtól. Fészkelési körülményei is hasonlóak. (7—8 pár.)

20. *Gallinula chloropus. L.* Nem közönséges a tavon! A (Vizityuk.) mocsaras részeken csak imitt-amott találhatjuk fészkelve. Számuk fogyóban van. (Kb. 10 pár.)

21. Fulica atra. L. Régente a tó nevezetessége volt, a tavaszi vonulás alkalmával feketéllett tölük a viz. Nem csoda, hogy vadászatok idején szárcsa esett a leg-több. Így például az 1894-i 8 tavaszi vadászaton 3587 drb. szárcsát lőttek. Ma is jelentékeny számban fordul elő vonuláskor, de a fészkelők számát már megolvashatjuk. (100—120 pár.)

22. Platalea leucorodia. L. Hazánkban ma már szintén nem sok helyen fészkel s így a tó egyik büszkesége. A pákozdi sarok hozzáférhetetlen részeiben költ 40—50 párban a gémelek társaságában, de mindig *önálló te-lepet* alkotva.

23. Ciconia alba. L. Bár a tavon alkalmatlanság híján nem költ, a környező pusztákon és tanyákon megtalálhatjuk cca. 10 párban.

24. Botaurus stellaris. L. Különösen az „alsó förtő“ és a pákozdi sarok visszhangozza mély hangját. Kb. 5—6 pár fészkel.

25. Ardetta minuta. L. Sajátságos, hogy ez a törpe gémfaj nem érzi jól magát a Velencei tavon. Annál gyakrabban fordul elő a *székesfehérvári téglagyárak elhagyott és benádosodott vizes gödreiben*. A Velencei tavon a fészkelők száma mintegy 20—30 pár.

26. Ardeola ralloides. Scop. Az utóbbi időben feltűnt imitt-amott 4—5 párban. Sőt az elmúlt év nyarán (1935.) fiatalokat is találtunk, fészkükből kikelve.

27. Ardea cinerea. L. A tó legendás büszkesége, a vadászgyakorlótárgya, erősen fogyóban. Pedig van „*érzéke*“ a kultúra iránt. Az új műuttól 30 m-re levő tószélen is szokott vadászgatni. Az autók nem zavarják! De számuk apad a halászok folytonos üldözése miatt, akik a fészkeket kifosztják, a fiakat agyonverik, mert a megátalkodott halpusztítót vélik benne. Innen a gyűlölet! *Fészkelő telepüket hacsak lehet felégetik*. Ezért vándorolnak a tavon és hol a pákozdi sarokban, hol *Gárdonyi* község áellenében állapodnak meg, néha meg 8—10 kolóniát alkotva, védekeznek üldözőik ellen. Ma már nem veszedelmes ellensége a halászatnak s ez az oka, hogy a halászatilag kevésbé kényes Nádas-tavon juthat legnagyobb részük élelemhez. A fészkelők száma hozzávetőleg 30—40 pár.

28. Ardea purpurea. L. Az előbbi fajnál nagyobb számban szokott előfordulni. Azeiótt a *legnépesebb gémfaj* volt itt. Ma már alig mulja felül a kanalas géme-két, amelyet 40—50 párba becsülhettünk. Épúgy üldözött faj, mint a szürkegém.

29. Egretta alba. L. Ennek a fejedelmi gémnak a megmen-tésére olyan erőfeszítések történnek,

hogy azok már a *társadalomban* is visszhangra találnak. Egyesületek, nevérol elnevezett folyóiratok keletkeznek, hogy karöltve más tudományos tényezőkkel, jobbra fordítsák sorsát, amely az említett nagy lecsapolások következtében vált tragikussá. *Problémájáról kitűnő tanulmányunk is van.* Fontos tehát minden megmozdulása. A Velencei-tavon a költés időszakában évek hosszú során át fel-feltűnt, méltóságos repülésével, kinyújtott nyakkal, hófehéren s így már a laikus is határozottan megkülönböztette a kanalasgémmtől. A tavon való fészkelésére vonatkozólag *Chernel István* csak sejtést kockáztat meg. *Schenk Jakab* a kócsagról szóló tanulmányában *Lakatos* és *Lindner* idevágó adatait nem veheti figyelembe. Ugyancsak ő fenntartással fogadja azt a hírt, amely szerint 1915-ben a Velencei-tavon 1 pár nagy kócsag fészkelte volna. Mindebből kitűnik, hogy a nagy kócsag itteni fészkelése állandóan kísérti az ornitológusokat. Az öt éves ciklus (1931—1936.) alatt is többször előfordult. 1936-ban 4—5 darab állandóan látható volt a tó fölött. Naponta lejártak az „alsó förtő“-re táplálkozás végett. Meglehetősen alacsonyan szálltak, úgyhogy a dinnyési vasútállomás lakóinak kezdettől fogva feltűntek. De csak egyetlen pár fészkelte az állományból a pákozdi sarokban. Három fiókát sikerült felnevelniök, amelyek a nyár derekán, a tó szélén, az öregek vezetése alatt, nap-nap után könnyen megfigyelhetők voltak. *Végleges meghonosodása mellett csak akkor foglalhatunk állást, ha az elkövetkező évek tapasztalata rendelkezésünkre fog állni.*

30. *Phasianus colchicus*. L. A költési időszakban alig találunk vele, mert a környező kis erdőkben fészkel. Csak kivételesen telepedett meg néhány pár az „*avas csuhé*“-ban. Ősszel azonban behuzódik a nádasba és egy kis kutyacsaholás könnyen fölzavarja.

31. *Perdix cinerea*. Lath. A tavat környező rétségeken mindenütt röppenthető. Fészkelő helye a lefolyó csatornák buja gaznövényzete, ahol megközelítőleg 40—50 párban fészkel.

32. *Coturnix communis*. Bonn. Helyzetük hasonló az előbbiéhez, mégis inkább a szántóföldekről halljuk szavát. Fészkére szénakaszáláskor bukkannak. Különösen az „alsó förtő“ tájékán. (20—30 pár.)

33. *Turtur communis*. Selb. A tó melléki falvakban nagyon közönséges fészkelő. Csak *Dinnyés* környékén kb. 10 pár fészkel.

34. *Circus aeruginosus*. L. A sirályteleppel kapcsolatos általános fejtegetések során volt már róla szó. Most még hozzáfűzöm, hogy a pákozdi sarokban, a ragadozók másik terített asztalán, ugyancsak honos. Noha szak-

szerű irtása évről-évre folyik, létszámcsökkenést alig lehet tapasztalni. Mérgezett tojásokkal, csapdákkal, fészkének elpusztításával, lődíj kifizetéssel iparkodik a vadász, az ornitológus apasztani számát. Valami elpusztíthatatlan életerő van benne. Rettenetes kárt okoz a sirálytelepen. Bár a sirályok százszámra üldözik, addig nem távozik, amíg gyomrát tojással, vagy fiókéval meg nem töltötte. Egy-egy lelőtt példány gyomrából csakúgy ömlik a *hig tojás*. Számuk meglehetőssen nagy a gyengülő madárállományhoz képest, túllépve azt a határt, amely a *biológiai egyensúlyhoz* szükséges. (30—40 pár.)

35. *Cerchneis tinnunculus*. L. Az utak fasoraiban, vagy egyes (Vörös vércse.) fák szarka-, varjúfészkeiben itt ott megtalálhatjuk fészekelját. *Dinnyésen* cca 4—5 pár fészkel.

36. *Athene noctua*. Scop. Hellyel-közzel odvas fűz- és nyárfákban üti fel tanyáját. Mig a velencei malom állt, ez volt a főtanya. (3—4 pár.)

37. *Cuculus canorus*. L. A tó környékén a parkokban, to- (Kakuk.) vábbá a *Csala-patak* fűzfáin tartózkodva, figyeli az apróbb énekeseket, amelyeknek fészket szerencsétlenül különböző típusú tojásaival. (Kb. 6 drb. tojó.)

38. *Jynx torquilla*. L. A tavat szegélyező uradalmi parkokban és csalikokban hallatja jellegzetes szavát; itt-ott fészkel is, különösen amely park mesterséges fészekoduval van felszerelve. (6 pár.)

39. *Dendrocopos major pinetorum*. Brehm. Szintén az előbbi (Nagy fakopáncs.) környezetben fordul elő néhány párban.

40. *Picus viridis pinetorum*. Brehm. Jellegzetes madara a tó (Zöldharkály.) környékén itt-ott lévő fűzeknek, nyárfáknak, amelyek törzsébe, ágaiba előszeretettel vájja lakását. Néhány pár fészkel.

41. *Alcedo ispida*. L. A tavon minden halász látta már a (Jégmadár.) pazar tollazatú jégmadarat. A csatornapartok löszös oldalába vájt üregekben fészkel, speciálisan a *Csala patak* mentén 1 pár.

42. *Upupa epops*. L. A parti fűz- és nyárfák tágult odvaiban, valamint mezőgazdasági épületek padlásán fészkel 2—3 párban.

43. *Hirundo rustica*. L. A tó melléki falvakban mindenütt (Füsti fecske.) nagy számban fészkel. (Körülbelül 250 pár.)

44. *Delichon urbica*. L. Már csak fél arányban fészkelő faj, (Molnárfecske.) de egyes istállók ereszeit néha úgy ellepi, hogy egy csomóban 3—4 fészkek is van. Ilyen helyen olykor 30—40 pár is fészkel. Általában 130 párat becsülhetünk.

45. Clivicola riparia. L. Szintén a tó éléstára táplálja; elég közönséges is. Parti szakadékok üregeiben, lyukaiban kb. 50 párban található fészkelve.
(Parti fecske.)

46. Muscicapa grisola. L. Több párban (8—10) nem ritkának és ligeteknek.
(Szürke légykapó.) fészkelője a tóköznyéki parkokban

47. Lanius minor. L. Az utszéli fasorok közönséges lakója.
(Kis örgébics.) (15 pár körül.)

48. Lanius collurio. L. Ahol apró énekes van, ott ő is megjelenik. Különösen parkokban és csatlokban. (15 pár.)
(Tövisszuró gébics.)

49. Corvus cornix. L. Számuk fogyóban van a fészkelő alkalmatosságok hiánya miatt. A tó partjai általában fátlanosak és így a szükség arra készteti, hogy a nyesett fűzfákön is fészkeljen. Mintegy 20 pár él a tájon,

50. Corvus frugilegus. L. A börgöndi részen lévő kis akácokban van 30—40 párból álló kis telepe.
(Vetési varjú.)

51. Coloeus monedula spermologus. Vieill. Amely parkban odvas topolyafa van, néhány párban tanyát ver.
(Csóka.)

52. Pica rustica. Scop. A tóban egyetlen kis fűzfa van az egyik lápszigeten. Itt állapotott meg néhány évvel ezelőtt egy pár szarka. Ezt a fészket ledobtuk. Nem sokat törődött e beavatkozással, nem messze ugyanazon a szigeten a nádba fészkel, egészen közel a földhöz. Itt is póruljárt. Láthatjuk, mennyire nélkülözi az alkalmas helyeket s így számuk talán 6—8 pár.

53. Oriolus galbula. L. A parkokban meglehetősen számban fészkel (kb. 10 pár.)
(Aranymálinkó.)

54. Passer domesticus. L. A Velencei tóvidéken sem vagyunk másképpen ezzel a kozmopolitával. Nagy „gyakorlati érzéke“ van a civilizáció iránt. (Kb. 170 pár.)
(Házi veréb.)

55. Passer montanus. L. Már inkább odulakó; szívesen foglalja el a műödukat is, miáltal elensége lesz a hasznos cinegefajoknak. Elég gyakori fészkelő. (100 pár.)
(Mezei veréb.)

56. Fringilla coelebs. L. A parkok bájos énekes, mindenütt fészkel. (Kb. 20 pár.)
(Erdei pinty.)

57. Ligurinus chloris. L. Ugyancsak gyakori fészkelő az utvonalak szegélyező fáin és a parkokban. (Kb. 20 pár.)
(Zöldike.)

59. Acanthis cannabina. L. A díszparkokat szegélyező élő sövények ritkább fészkelője. (Kb. 6—8 pár.)
(Kenderike.)

60. *Emberiza calandra*. L. Az utakat szegélyző eperfák ko-
(Sordély.) ronájában gyakran halljuk egy-
hangú szavát. Innen figyel 3—4 tojójára ez a *többszörös bigá-*
miában élő madár. Tojói a lucernatáblákban ülik fészkeket. (Kb.
25 fészek.)

61. *Emberiza citrinella*. L. 3—4 pár éldegél a diszkertek
(Citromsármány.) elvadult helyein.

62. *Emberiza schoeniclus*. L. Az egész tavon találkozunk ez-
(Nádi sármány.) zel az igénytelen énekű madár-
ral. Családi életét jól elrejtve éli a cca. 30 pár nádisármány.

63. *Motacilla alba*. L. Szerencsétlen madár. Fészket rende-
(Barázdabillegető.) sen a tél folyamán kitermelt nádké-
vék közé rakja, ahol a tavaszi elhordás alkalmával fészkek meg-
semmisül. Annyira szenved a fészkelési hely hiányában, hogy a
madárvarra egyik zúgában is megtelepedett — nagy örömünkre —
és szerencsésen ki is költött. A szerte fészkelők száma 20—25
pár.

64. *Motacilla flava*. L. Mindenütt ott bukácsol a kaszáló-
(Sárga billegető.) kon és a tó *hullámterében*, de jól
elrejtett fészket nehéz megtalálni. Ha állandóan zavarják, áttelepül
nyugodtabb helyekre. Meglehetősen nagy a fészkelők száma, úgy
40—50 pár.

65. *Alauda arvensis*. L. A tó melléki legelők és művelt terüle-
(Mezei pacsirta.) tek közönséges lakója. Hozzávető-
leg 150 párban.

66. *Galerida cristata*. L. Inkább a falvak, gémes kutak és
(Búbos pityer.) libalegelők tájékának mintegy 60
párban előforduló fészkelő madara.

67. *Certhia familiaris*. L. Ahol a cinege megtelepszik, ott a
(Fakúsz.) fakúsz is előfordul. Elsősorban
tehát az uradalmi parkokban 1—2 pár.

68. *Sitta europaea caesia*. Mayer—Wolff. Néhány pár fész-
(Csúszka.) kel, szintén a
parkokban.

69. *Parus major*. L. Amely kertben sok műödút helyeztek
(Széncinege.) el, bőven fészkel is. De felkeresi a
természetes odúkat, faüregeket. Nagyjából 20 párba tehetjük
számukat.

70. *Parus coeruleus*. L. Hasonló körülmények között, de rit-
(Kék cinege.) kábban fordul elő (8—10 pár.)

71. *Panurus biarmicus russicus*. Brehm. *Végre egy jellemző*
madár! Értékes

madara a tónak nemcsak gazdaságilag (a nádat pusztító férgek-
kel táplálkozik), hanem „*idegenforgalmilag*“ is. Mivel országrésze-
ket kell megjárni, hogy szem elé kerüljenek, a külföldi szak-

emberek kedvelt szemléleti tárgya. Fészkelése egyszerű, tojása jellegzetes, semmi más tojással össze nem téveszthető. Fészket a legsűrűbb „*avas*“ nádba rakja, a nádszálakra támaszkodva, sokszor a talajt is érintve. Belseje csupa nádbojtból áll. Nagy veszte, hogy az alzathoz ily közel fészkel, mert fészekalja sokszor a *vizipatkányok* (*Hypudaeus amphibius.*) martaléka lesz. De kárpótolja magát, mert évente két- három generációt nevel, sokszor 8—10—12 tojásból álló fészekaljjal. Így a számuk növekszik, de állandóan ingadozó aszerint, hogy az előző év költése jól, vagy kevésbé sikerült. Mindenütt előfordulnak a tavon, de kedvelt tartózkodási helyük a pákozdi sarok, ahol a „*hajó*“ csapások szélein is megtalálhatjuk. A fészkelők száma körülbelül 200 pár.

72. *Anthoscopus pendulinus.* L. A kis Csala-patakot kísérő (Függő cinege.) fűzfásban nem minden évben, de elvétve 1—2 párban fészkel aszerint, hogy a fűzek nyesve vannak-e, vagy sem.

73. *Sylvia nisoria.* Bechst. A parkok bokraiban néhány (Karvaly poszáta.) párban fészkelő madár.

74. *Sylvia atricapilla.* L. Mindegyik parkban költ úgy 30 (Barátka poszáta.) párban.

75. *Sylvia borin.* Bodd. Elvétve 1—2 pár fészkel. (Kerti poszáta.)

76. *Sylvia communis* Lath. Utak s árkok gazonaiban mintegy (Mezei poszáta.) 30 párban, közönséges fészkelő.

77. *Phylloscopus collybita.* Vieill. A parkok sűrűbb, zavartalanabb részén 1—2 pár (Csilcsal fűzike.)

otthont talál.

78. *Hyppolais icterina.* Vieill. A velencei vasútállomáson lévő (Geze.) vő egyik gömbakácban *Schenk Jakab* találta fészkelve. A *Meszleny* parkban egész tavasszal hallani egyéni énekét.

79. *Acrocephalus arundinaceus.* L. Ahol mélyviz előfordul, a (Nádirigó.) tavon közönséges madár, de közel sem fészkel olyan számban, mint ezt az ember a *Velencei-tóról elképzelné.* A pákozdi sarokban például alig él 20 pár, míg a velencei sarokban talán 200 pár is fészkel. Úgy látszik, a *koloniális hajlamú* madaraknak nem felel meg mindenben az *egységes náderdő.* Egyetemlegesen, az összekötő nádsávokat beleértve 300—350 párt becsülhetünk.

80. *Acrocephalus streperus.* Vieill. Az előbbinél kisebb szám- (Cserregő nádi poszáta.) ban él. Igénytelen kis madár, bár ép oly művészi fészket épít, mint rokona. A pákozdi sarokban közönséges. (Kb. 80 pár.)

81. *Acrocephalus schoenobaenus.* L. A nagy tulajdonképeni (Foltos nádi poszáta.) tavon ritkaság. Úgyszólván

ván nem is fordul elő. De az „alsó förtőn“ közönséges fészkelő cca 40 párban.

82. Acrocephalus aquaticus. Gm. Ahol sok a *schoenobaenus*, (Csikosfejű nádiposzáta.) társaságukban előfordul az *aquaticus* is. Ha jól megfigyeljük csikos fejét, akkor bizonyos, hogy 1—2 párban láthatjuk is. Már említettem, hogy az *első magyar fészkelő Dinnyésről* való és a *Magyar Nemzeti Múzeumban* található.

83. Locustella luscinioides. Savi. Nem lehet eléggé méltányolni azt a helyzetet, (Nádi tücsökmadár.) amelyben a Velencei-tó van azáltal, hogy szinte *tömegesen* fészkel ez a régebben nagy ritkaságnak tartott madár. Szem elé ugyan ritkán kerül, de ha tücsök-szerű hangját ismerjük, igazán nagy számra következtethetünk. Az embert rendszeren mindig előbb veszi észre, és tökéletesen eltűnik. Egyes helyeken való gyér előfordulása miatt messze földről fölkeresik, különösen *angol gyűjtők*. Fészket megtalálni nem könnyű feladat, mert fészke tisztán sáslevelekből való, a környezetben teljesen elsimuló. A tojót sohasem kapjuk szemre, csak hangja árulja el jelenlétét. Egy öreg madarász élt a tavon (Sarvejcz Péter), aki az angolokat szokta kalauzolni a nádasban. Ő közölte az egyik angollal: „Uram, ha egy tút a nádasba dobok s Ön azt megtalálja, csak akkor jöjjön velem „*luscit*“-fészket keresni“ Ma már ellesték szegény madár titkát és minden halász meg tudja keresni a „*luscit*“. Az egész tavon fészkel, főleg a pákozdi sarokban. Számuk kb. 150—200 pár.

84. Lusciniola melanapogon. Temm. A tó egyik legközönségesebb madara, mégis legnagyobb büszkesége. *Magyarországon nagyon kevés helyen fordul elő* (legutóbb *dr. Greschik Jenő* észlelte Csepelen) úgyhogy tanulmányozás szempontjából feltétlenül csak a velencei-tavi tipikus. Úgy látszik, hogy a tó élettényezőinek összessége és e madár biológiája annyira kiegészítik egymást, hogy ez a körülmény a legnagyobb fokú *affinitást* váltja ki a madárban a tó környezetéhez. Nem a nagy vizet szereti, hanem a sekély, elhagyott részeket és különösen — ezt minden szerző említi — a „*varsababát*“, Ebbe építi művészi fészket, amely a nádirigóééhoz hasonlóan, nádszálakra van erősítve. A „*varsababa*“ felső csomója adja a védelmet az eső és vihar ellen. Sokszor egy ilyen helyen 2—3 fészket is találunk, amelynek alján esetleg szakállas cinege is megtelepedett. Ez a közkedveltség adta az ötletet, hogy ilyen varsababákat (400—500-at) köttettünk a pákozdi sarokban. De később be kellett látnunk eljárásunk helytelenségét, mert fészkeik közprédává lettek és pirománikus emberek egy ízben fészkelés idején gyűjtötták fel fülemile-sitke falunkat. Ez nagyon

felháborító volt főleg azért, mert nincs *hatályos* törvényünk ilyen esetek ellen. De szerencsére a fészkelők száma egyre gyarapodik, öröme a jobb érzésűek közül főleg a halászoknak és horgászoknak. Körülbelül 300 pár számolható meg.

85. *Turdus merula*. L. A parkokban néhány pár fészkel.

(Fekete rigó.)

86. *Saxicola oenanthe*. L. Az országutak kőrakásaiban és elhagyott épületromoknál gyakran fészkelő madár. (Kb. 20 pár.)

87. *Pratincola rubetra*. L. Ritkábban bár, de a réteken előfordul 5—6 fészkelő pár.

(Rozsdástorkú csaláncsúcs.)

88. *Pratincola rubicola*. L. Kultúrmadár. A vasuti töltést kíséri végig, Velencétől Dinyenyésig 5—6 párban.

(Cigány csaláncsúcs.)

89. *Erithacus phoenicurus*. L. A parkok műodúiban fészkel néhány pár.

(Kerti rozsdafarkú.)

90. *Erithacus rubecula*. L. Elhagyatottabb parkrészeket lakója 1—2 párban.

(Vörösbegy.)

91. *Erithacus svecica cyaneula*. Meyer—Wolff. Azok az an-

(Fehérsillagos kékbegy.)

golgok, akik eddig csupán a szakállas cinege, fülemile sitke, nádi tücsökmadár kedvéért keresték fel a tavat, ma nagy igyekezettel gyűjtik a *kékbegy* tojásait is. Fészket nagyon elrejt, nehéz megtalálni, de a kitartó angol mindennek a módját megtalálja, amelyet magyarjaink is megtanulnak. Egy utóbbi látogatásuk alkalmával 5 fészkaljat találtak egy délelőtt az ő sajátos kereső szisztémájukkal. Azért a fészkelők száma mégis *gyarapodik*. Már nemcsak az árok partok lakója, hanem bent a tavon a halászatok mentén is megtelepült. Hogy milyen *földrajzi változatok* vannak köztük, jó és időszerű tanulmány lenne, azonban a vizsgálati anyagot lelövés útján beszerezni — ezt nem tudnám megtenni! A fészkelők száma mintegy 45 pár.

92. *Erithacus luscini*a. L. A parkok kedves dalosa, mindenütt szeretettel fogadják. Körülbelül 15

pár vidítja a környéket.

*

Végére értem a madárkataszternek. Összegezem az eredményt. Megközelítő becslés szerint tehát az egész Velencei-tóvidéken, a nagy vadászatokat követő nyugalmi periódusban 92 *helyt fészkelő madárfaj él*, 8500 darabban, 4250 párban. Ebből magán a tulajdonképeni tavon (26 km²) a fajoknak csak *egyharmada* (29 faj) fészkel, a *többi faj nagy részben* a tóval kapcsolatos rétségeken és kultúrtájakon honos és csak *kevés* faj jut a *Nádas-tóra*.

Viszont az egyedek számában a tulajdonképeni tó a Velencei-tóvidék mai madárállományának felét is túlhaladja: 4628 darab, 2314 párban. Ezekből a megközelítő számadatokból az a fontos megállapítás következik, hogy a velenceihez hasonló típusú tavak és általában a víz, mint *madárélettér* — a maga korlátolt vegetációbeli változatosságánál fogva *fajban kevés* madár biotopját tudja megteremteni. Az *egyedszámban* azonban messze meghaladja más, változatosabb s így fajokban gazdagabb *életszövetkezetek* (erdő, rét) teherbíró képességét. Ezt mutatja az a körülmény is, hogy *a telepekben fészkelő madarak legnagyobb része a viziszárnyasok sorából kerül ki*. Ez az oka annak is, hogy az olyan tóvidék, amely nagyobb mértékű erőszakos behatástól nem szenvedett, madáréletének erős megnyilvánulásában a laikus előtt is a „*gazdagabb*“ benyomását teszi. De azért — visszatérve a Velencei-tóvidékre — nem szabad engednünk a helytfészkelők becslésénél annak a látszatnak, hogy *június--júliustól kezdve megsokszorozódik* a madarak száma. Ha ugyanis feltesszük, hogy a fészekaljoknak $\frac{1}{8}$ -ad része elpusztul (ember, ragadozók, természeti körülmények), az említett 4250 fészekaljából marad 3720 fészekalj. Átlagban 5.5-es fészekaljakat véve alapul, a kikelt fiókák száma egy évadban mintegy 20.460 Ebből ősz elejére marad kb. $\frac{5}{6}$ -od rész, azaz 17.050 darab. Úgyhogy egy szép szeptemberi napon az öregekkel együtt *25.550 darab saját madara van a Velencei-tóvidéknek*. A vendégek ilyenkor már megszámlálhatatlanok.

Ezek a számok biztatnak, de figyelmeztetnek is bennünket. Biztatnak, hogy még van mit megmenteni, — de a régebbi helyzet tükrében egyúttal figyelmeztetnek a cselekvés órájára. A magam részéről a mai helyzet feltárásával, a szétszórtan megjelent ornitológiai vonatkozású ismertetések és adatok kritikai összegezésével igyekeztem hozzájárulni ahhoz a kultúrmunkához, amely a Velencei-tóvidékkel kapcsolatban a különböző irányokban megindult. Egyúttal a tóvidék szerves életét feldolgozó nagyobb *monografia eszméjét* is kívánom szolgálni és ennek megalapozásában ily módon is résztvenni.

Kísérletem nem tarthat igényt a tökéletességre; ez természeténél fogva lehetetlen. Annál inkább tárgyilagos szakbírálatra, amely — méltányolva igyekezetemet — igazítson el esetleg helytelen utaimról. Lelkiismeretem benső szava szerint érdemes hasonló módon próbálkozni, de még több és sohasem elegendő tapasztalati tudással és irodalmi tájékozottsággal. Mégis azzal az illúzióval nyugtatom meg magam, hogy kísérletem új ösztönzések forrása lesz mindazoknál, akik most már az egész mai magyar madárállományt felkutatni és megmenteni hivatottak.

*

IRODALOM.

- CHERNEL ISTVÁN: Magyarország madarai. II. III. kötet.
FÖLDVÁRY MIKSA: Magyar madárrezervátumok. Kócsag, 1929.
I. 6. oldal.
dr. GRESCHIK JENŐ: Egy májusi nap a velencetavi „Gróf
Klebelsberg Kunó“ madárvárta környékén. Kócsag,
1930. I—II. sz. 27. oldal.
HERMAN OTTÓ: A magyar halászat könyve I. II. kötet.
KÁROLY JÁNOS: Fejérvármegye története. V. köt. 476-500 old.
dr. KELLER OSZKÁR: A dankasirály. Természet. 1927. 17—18.
szám 132. oldal.
dr. KOGUTOWICZ KÁROLY: A Dunántúl és Kisalföld írásban
és képen. I. köt. 309. old.
KOSTKA LÁSZLÓ: A magas vizállás befolyása az Alföld ma-
dárfaunájára. Aquila, 1916. 317. old.
dr. NAGY JENŐ: Adalékok ritkább madaraink újabb előfor-
dulásához. Aquila, 1931—34. 364. old.
dr. szalóky NAVRATIL DEZSŐ: A madárvédelem. Budapesti
Hírlap, 1929. febr. 22.
dr. POLGÁR IVÁN: A Velencei tó. Fejérmegye kiadása. 3,
4, 9, 25, 30. old.
RADEZKY DEZSŐ: A nagy póling (*Numenius arquatus*. L.)
fészkelése Magyarországon. Kócsag, 1928. III. sz. 28. old.
RADEZKY DEZSŐ: Ritkábban megfigyelhető madárfajok ha-
zánkban. Kócsag, 1932. 1—2. sz. 56. oldal.
RADEZKY DEZSŐ: Megfigyelések a Velencei-tó mai vöcsök-
állományáról. Kócsag, 1933. 1—2. sz. 51. oldal.
RADEZKY DEZSŐ: A „MOSz“ gróf Klebelsberg Kunó ma-
dárvártájának 1934. éve.
SCHENK JAKAB: A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtele-
pei Magyarországon. Aquila, 1918. A 13. oldalon
idézi a Velencei tóra vonatkozólag: Grossinger J. B.:
Universa historia physica regni Hungariae. etc. Tom II.
Ornithologia, sive Historia avium regni Hungariae.
1793.
SCHENK JAKAB: Kócsagvédelem—Természetvédelem. Aquila,
1931—34. 329—330. old.
WARGA KÁLMÁN: Phaenologiai és nidobiologiai adatok a
kisbalatoni nagy kócsag (*Egretta alba*. L.) telepről.
Aquila, 1931—34. 164—173. old.
dr. VASVÁRY MIKLÓS: A kékcsőrű réce védelme érdekében.
Természet, 1931. december 1—15. 300. old.

dr. VOTISKY ANTAL: A Velencei tó problémái. A Magyar Fürdőélet kiadása. Bp. 1934. 7. old.

TALSKY J.: Die Excursionen zum Velenceer- und kleinen Plattensee. Különlenyomat a bécsi „Die Schwalbe“ madártani egyesület közleményeiből. Wien. 1—11. old.

Radetzky Jenő

műz. gyakornok.

A muzeumegyesület előterjesztése a Székesfehérváron tartott országgyűlések és koronázások megörökítéséről.

A MUZEUMEGYESÜLET alapszabályszerű hivatásának megfelelően arra törekedve, hogy Székesfehérvár magyar multja különösen, emlékművek útján is kifejezésre jusson, felvetette az eszmét, miként lehetne a Székesfehérvárot tartott országgyűlések emlékét és az itt lefolyt koronázások lefolyását megjelölni. Az ehhez szükséges adatok tudományos összegyűjtésére és írásba foglalására felkérte Juhász József okl. középiskolai tanárt, a város történetének szorgos kutatóját, ki azt el is készítette és az egyesület közgyűlése elé terjesztette. Ennek alapján a közgyűlés úgy határozott, hogy Juhász József dolgozatát megküldi a városnak azzal a kérelemmel, hogy Szent István centenáriumára a Székesfehérváron tartott országgyűlések emléke az új városházán, a koronázási szertartás egyes tényei pedig a dolgozatban említett helyeken emlékművel megörökítenek. Juhász Józsefnek a városhoz megküldött dolgozatait a következőkben közöljük:

A Székesfehérvári királykoronázások helyrajza. Székesfehérvár városa az egész magyar középkor folyamán különösen két dologról volt nevezetes: itt koronázták meg és temették el királyainkat. Régi írók, akiknél városunk neve bárminő vonatkozásban előfordul, ezt a két körülményt mindig megemlítik. Sajnos a XVIII. századi újjáépítés alkalmával ezeknek minden látható emléke megsemmisült. Ma sem hivatkozik reájuk semmiféle momentum, pedig nem lehet számunkra közönbös, hogy a régi nagy Magyarország annyi királyának felavatása történt az ősi Alba falai között. Az összes magyar városok közül

4. kép. dr. Sulyok Dénes felv.
Ritkán előforduló 5-ös fészekalj egy kevert típusú sirályfészekben.

5. kép. dr. Sulyok Dénes felv.
Sirályok a levegőben.